

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๔ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๒๕

อวกาศโลก อวกาศธรรม

ผู้ปฏิบัติด้วยความสนใจ พยายามปรับปรุงแก้ไขและบำรุงคุณธรรมภายในใจ ของตนเป็นลำดับลำดับ นับแต่ขั้นศีล สมาธิเป็นขั้น ๆ ปัญญาเป็นภูมิ ๆ ขึ้นไป เมื่อเทียบ แล้วก็เหมือนกับเขาสรางจรวดหรือดาวเทียมที่จะขึ้นท่องอวกาศนั้นแล ต้องปรับปรุง เครื่องให้ดี ไม่ดีขึ้นไม่ได้ เพราะสิ่งที่จะเป็นอุปสรรคของยานพาหนะนั้นมีอยู่มากมาย ดังวัตถุที่เขาท่องอวกาศเที่ยวอวกาศนั้น ก็ต้องปรับปรุงให้ถูกต้องเหมาะสมทุกสัดส่วนทุก ส่วนเกี่ยวกับดินฟ้าอากาศ กว่าจะผ่านพ้นไปได้ต้องคำนึงคำนวณเสียจนพอ แม้เช่นนั้น ก็ยังเกิดอุปสรรคได้ในบางครั้ง เมื่อยานพาหนะได้ปรับปรุงด้วยความเรียบร้อยแล้ว การท่องเที่ยวอวกาศก็คล่องตัวไม่เป็นอุปสรรคแต่อย่างใด นี่เป็นข้อเทียบเคียงสำหรับ จิตของท่านผู้ปฏิบัติ ซึ่งปรับปรุงคุณธรรมภายในตนให้เหมาะสม

ใจนั้นแลเป็นผู้จะก้าวทะยานออกจากมหาสมมุติหานิยม อันเป็นเครื่องดึงดูด จิตสู่อวกาศนอกสมมุติ คือวิมุตติหลุดพ้น สิ่งที่เป็นอุปสรรคกีดขวางให้ก้าวไปไม่ได้ก็คือ กิเลสประเภทต่าง ๆ นั้นแล

ด้วยเหตุนี้จึงต้องได้พยายามอย่างมาก กิเลสประเภทต่าง ๆ นั้น มีความหยาบ ความละเอียดต่างกัน การปรับปรุงใจของเราที่จะให้แหวกว่ายไปจากความหยาบ ละเอียดต่าง ๆ ของขั้นสมมุติมีกิเลสเป็นสำคัญ ก็จำต้องพยายามปรับปรุงให้เหมาะสม ควรจะผ่านความหยาบแห่งสมมุติคือกิเลสไปได้ด้วยธรรมประเภทใดก็ได้ผ่าน ผ่าน ไปโดยลำดับ ด้วยการประพฤติปฏิบัติ ด้วยการบำรุงส่งเสริม ความพากเพียรที่หนัก แน่น ความอุตสาหะพยายามทุกแห่งทุกทางมีความหนักแน่นด้วยกัน สติปัญญาเป็น สำคัญที่จะนำจิตออกก้าวเดิน และแหวกอุปสรรคทั้งหลายที่กีดขวางจิตใจ ให้ผ่านพ้น ไปโดยลำดับ

อุบายวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ทั้งหมดในภาคจิตตภาวนา ล้วนแล้วแต่ เป็นอุบายวิธีปรับปรุงจิต ให้เหมาะสมแก่การเหาะทะยานออกจากมหาสมมุติหานิยม ให้พ้นถึงขั้นอวกาศคือนิพพานทั้งสิ้น

เป็นยังงอวกาศแห่งธรรม อวกาศทางโลกนั้นเขาไม่สงสัยกันแล้วว่ามีหรือไม่มี สุนัขหรือไม่สุนัข สิ่งที่อยู่ในสมมุตินี้ก็ทราบกันว่ามี ที่นอกจากขั้นอวกาศอันนี้ไปถ้าจะ เทียบก็เป็นสมมุติอีกชั้นหนึ่ง เช่น อวกาศ เป็นยังงอวกาศใหม่ และต่างกันอย่างไรบ้างกับ

โลกที่อยู่กับอากาศนี้ กับนอกโลกอากาศนี้ไปแล้วเรียกว่า อวกาศ ทั้งสองอย่างนี้มีอยู่ด้วยกัน

จิตที่อยู่ในวงสมมุติ จิตอยู่ในความห้อมล้อมควบคุม ก็เหมือนกับสิ่งต่างๆ ซึ่งอยู่ในโลกนี้ถูกความตึงตูดดูอยู่ตลอดเวลา จิตใจก็ย่อมถูกความตึงตูดจากกิเลสตลอดเวลาเช่นเดียวกัน ออกไม่ได้ จึงต้องได้ปรับปรุงกำลังของตนให้ได้ผ่านพ้นออกไปจากโลกตึงตูด ความตึงตูดอันนี้พระพุทธรเจ้าก็ได้แสดงไว้แล้ว โดยย่อก็มี กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา เป็นต้น ปริยายหรือกึ่งก้านแขนงนั้นนับประมาณไม่ถ้วน เต็มไปหมดในโลกสมมุตินี้ ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ทำให้จิตติดจิตพัวพัน ทั้งรักทั้งชัง ทั้งเกลียดทั้งโกรธในสิ่งต่างๆ สัตว์ต่างๆ บุคคลต่างๆ เป็นสิ่งที่ เป็นข้าศึกต่อจิตใจได้ จากอารมณ์ของใจเป็นผู้ไปสำคัญมันหมายผิดๆ ไปเอง

ด้วยเหตุนี้การปรับปรุงแก้ไขดังหลักธรรมที่ท่านสอนไว้ในด้านจิตตภาวนา จึงเหมาะสมอย่างยิ่งกับนักปฏิบัติของเราที่จะก้าวพ้นจากสิ่งกตถ่วง หรือสิ่งตึงตูดทั้งหลาย ซึ่งมีอยู่ในหัวใจของตน นี่แหละเป็นสิ่งที่ถอดถอน เป็นสิ่งที่แก้ เป็นสิ่งที่ตัดได้ยาก จึงต้องมีครูมีศาสดาสอน หากไม่มีศาสดาแล้วไซ้ สัตว์โลกนี้จะมีก็แสนก็ล้านก็ภพก็ชาติก็กำเนิดก็ตามอยู่ในสามแดนโลกธาตุนี้ จะเป็นเหมือนสัตว์ตาบอดหูหนวกด้วยกันทั้งนั้น ไม่มีรายใดที่จะผ่านพ้นออกจากความมืดบอดเหล่านี้ไปได้เลย นี่เราจึงควรเห็นความอัศจรรย์ของพระพุทธรเจ้าที่ทรงอุบัติขึ้นมาอย่างถึงใจ ที่พาสัตว์ทั้งหลายแหวกว่ายจากความตึงตูด ความกตถ่วงกตขี้บังคับเหล่านี้ออกไปได้โดยปลอดภัย และมีจำนวนมากต่อมากไม่มีใครแข่ง นับตั้งแต่พระสาวกปฐมสาวกแต่ละองค์ๆ จนกระทั่งหมดศาสนธรรมของท่านที่ประกาศสอนไว้ คำว่าศาสนธรรมหมดจากหัวใจของสัตว์โลก นั้นแหละเป็นวาระสุดท้ายในการรื้อถอนสัตว์ออกจากความมืดบอดและกองทุกข์ทั้งหมด

พระพุทธรเจ้าของเราองค์ปัจจุบัน ก็ทรงทำหน้าที่เช่นนั้นเต็มพระสติกำลังแห่งพระเมตตามหากรุณาธิคุณ นับตั้งแต่วันได้ตรัสรู้เป็นต้นไป จึงเป็นเหมือนท่านนำเรือใหญ่ลงไปทอดสมอยู่ในท่ามกลางมหาสมุทร ขนสัตว์ที่ตกน้ำจะตายแหล่มีตายแหล่มีประเภทและกำลังต่างๆ กัน ขนขึ้นใส่เรือลำใหญ่ของพระองค์โดยลำดับลำดา ผู้สนใจใคร่ธรรมก็เหมือนกับผู้ที่ตะเกียกตะกายขึ้นมาสู่เรือลำใหญ่ของพระพุทธรเจ้าที่ทอดสมอไว้กลางมหาสมุทร ขนขึ้นเรื่อยๆ ขนไปเรื่อยๆ จนกระทั่งหมดความเชื่อถือของสัตว์โลกต่อศาสนธรรมเมื่อไรแล้ว เรื่อนั้นก็เป็นอันว่าหมดปัญหาไป

พวกที่จมก็จมไปเรื่อยๆ ไม่มีทางที่จะรอดพ้นไปได้แหละที่นี้ จำพวกเหล่านี้เป็นจำพวกอาหารของปลาและเต่าทั้งนั้น ประเภทที่ขึ้นสู่ลำเรือแล้วนั้น เป็นผู้พ้นไปได้โดยลำดับลำดา ดังท่านกล่าวไว้ในบุคคล ๔ จำพวกนั่นเอง ตั้งแต่จำพวก อุกคฆิฏฺฐัญญู วิปจิ

ตัณญา เนยยะ เป็นจำพวกที่ก้าวขึ้นสู่เรือ ส่วนจะไปได้สูงต่ำมากน้อยเพียงไรนั้น เป็นไปตามภูมิกำลังอำนาจวาสนาของแต่ละราย ผู้ที่พ้นไปได้เลยก็มี คือจำพวกสิ้นกิเลสแล้ว ผู้ที่จวนจะพ้นไปก็มี คือพระอนาคามี ผู้ที่ยังอยู่กึ่งกลางก็มีคือ พระสกิทาคามี ลำดับลงมาหาพระโสดา ตลอดกัลยาณปุณฺชน

คำว่า เรือ เราพูดไว้เป็นกลาง ๆ ทรงเรือชนสัตว์นับตั้งแต่วันตรัสรู้แล้ว จนกระทั่งศาสนธรรมหมดความหมายในความรู้สึกของสัตว์โลก นั้นแลจึงเป็นวาระสุดท้าย นอกจากนั้นก็เป็นคนไข้ประเภทหายาหาหมอไม่ได้ ไม่มียาไม่มีหมอรักษา คอยแต่วันตายเท่านั้น

นี่เราทั้งหลายก็กำลังตะเกียกตะกายแหวกว่ายเข้าหาเรือลำใหญ่ของพระพุทธเจ้า ด้วยการประพฤติปฏิบัติประกอบความพากเพียร เฉพาะอย่างยิ่งได้มาบวชในพระพุทธศาสนา ได้เห็นแก่นักเบาของศาสนธรรมที่พระองค์ประกาศสอนไว้ ก็ยิ่งจะให้เกิดความซึ่งภายในจิตใจ ปลุกฝังศรัทธาความเชื่อในความจริงทั้งหลายที่พระองค์ตรัสไว้แล้วโดยชอบ ทั้งบาปทั้งบุญ ทั้งคุณทั้งโทษ ทั้งนรกสวรรค์ พรหมโลก ตลอดนิพพาน ซึ่งเป็นของจริงของมีอยู่ทั้งนั้น

เราทั้งหลายได้ดำเนินตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า เฉพาะอย่างยิ่งด้วยจิตตภาวนา จงพยายามสร้างกำลังความสามารถของคนที่จะต้านทานสิ่งดึงดูดทั้งหลาย หรือสิ่งกดขี่ทั้งหลาย ซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจนั้นออกอย่างไม่ลดละท้อถอย อย่าชินชากับเครื่องดึงดูดทั้งหลาย ดึงดูดไปเพื่อจะเผาผลาญเรานั้นแล ไม่ใช่ดึงดูดเพื่ออะไร สิ่งดึงดูดเหล่านี้ไม่ใช่เป็นความดึงดูดที่จะให้เกิดสิริมงคลแก่เราผู้ถูกดึงดูด แต่จะเป็นอุปมงคลแก่เราโดยลำดับลำดับ ตามแต่ความเชื่อความดึงดูดความคล้อยตามความดึงดูด ความล้มละลายไปตามความดึงดูดมากน้อยต่างกัน ความทุกข์จะแสดงขึ้นมากน้อยเท่ากับ ความคล้อยตามเห็นตาม และล้มละลายไปตามมันอย่างไม่มีความสำเร็จนั้นแล ทั้งๆ ที่ศาสนธรรมอันเป็นเครื่องหลุดลางมีอยู่ แต่จิตใจไปทางต่ำเสียมากกว่าจะมาทางศาสนธรรม ก็จำเป็นต้องได้ถูกลอยแพไปตามนั้น นี่เราทั้งหลายไม่ใช่ประเภทลอยแพเป็นประเภทที่จะแหวกว่ายตัวเองให้หลุดพ้นเต็มสติกำลังความสามารถของตนด้วยกัน

อยู่ในสถานที่ใด อิริยาบถใด จงมีความตั้งทำตั้งทางอยู่ด้วยสติ อย่าถือการประกอบความพากเพียรว่าเป็นความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า ว่าเป็นสิ่งที่น่าอึดหนาระอใจ ว่าเป็นสิ่งที่ทำยากแก่ยาก ตะเกียกตะกายลำบากลำบาก การตะเกียกตะกาย การอุตสาหะพยายามนี้ เป็นวิถีทางเดินของผู้จะหลุดพ้นจากทุกข์ภัยทั้งหลาย ไม่ใช่เป็นทางเดินของผู้จะก้าวลงสู่ฝ่ายต่ำอันเป็นแหล่งแห่งโลกนรก มีตบอดทั้งวันทั้งคืน จิตใจถูกเผาผลาญอยู่กับสิ่งต่ำทรามทั้งหลายนั้น

ในครั้งพุทธกาลท่านเอาจริงเอาจัง คำว่า พุทธฺ ธรรมฺ คจฺฉามิ ก็ดี สงฺฆํ ธรรมฺ คจฺฉามิ ก็ดี ให้พึงระลึกน้อมธรรมะจากองค์ท่านมาพิจารณาคลี่คลายดูความลึกซึ้ง ความละเอียดในการดำเนินของท่าน พร้อมทั้งความรู้ความเห็นของท่านเข้าสู่ใจของเรา เพื่อได้เป็นคติตัวอย่างอันดี ที่จะประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นไปตามร่องรอยที่ท่านดำเนิน มาและรู้เห็นมาแล้ว

คำว่า พุทธฺ ธรรมฺ คจฺฉามิ เราก็ทราบแล้วว่ามีความลำบากลำบากขนาดไหน นี่จึง น้อมนำมาประทับไว้ที่ใจของเรา พระศาสดาของเราผู้ทรงบุกเบิกทางสุดดีแก่สัตว์ทั้งหลายพระองค์แรก ไม่เคยได้รับความสะดวกสบายเลยตั้งแต่วันเสด็จออกทรงผนวชจนกระทั่งวันตรัสรู้ เหมือนกับอยู่ในแดนนรกดี ๆ อย่างว่าเหมือนติดคุกติดตะรางเลย เพราะพระองค์ละเอียดอ่อนมากในความเป็นกษัตริย์ เวลาเสด็จออกทรงผนวชเช่นนั้น มีความลำบากลำบากแสนสาหัสในบรรดาปัจฉัย ๔ นอกจากนั้นก็เลสประเภทต่าง ๆ ซึ่งมี อยู่ในพระทัย อันเกี่ยวโยงไปถึงสมบัติพัสถานไพร่ฟ้าประชาชีทั้งแผ่นดินมีจำนวนมาก มีน้ำหนักที่สุดที่พระองค์จะต้องสลัดปัดออกจากสิ่งทั้งหลายเหล่านี้อยู่ตลอดเวลา หา ความผาสุกสบายไม่ได้เลย เว้นเฉพาะเวลาหลับสนิทเท่านั้น

เราไม่มีบริษัทบริวาร ไม่มีไพร่ฟ้าประชาชี ไม่ได้เคยเป็นพระเจ้าแผ่นดินออกมา บวชด้วยความสะดวกสบายยิ่งกว่าพระพุทธเจ้าเป็นไหน ๆ แม้การประกอบความ พากเพียรก็มีพระโอวาทคำสั่งสอน ทรงแสดงไว้โดยถูกต้องทุกแง่ทุกมุมในการดำเนิน ไม่ลำบากลำบากเหมือนพระองค์ที่ทรงชวนชวยโดยลำพังพระองค์เอง ไม่มีใครบอกใคร สอน นี้ผิดกันอยู่มาก พวกเรานับว่ามีภาระเบาบางในการประกอบความพากเพียรมาก ที่เดียว เมื่อเทียบกับพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นกษัตริย์แล้ว

อาหารปัจฉัย จะไปที่ไหนอยู่ที่ใดเต็มไปหมด สมบูรณ์บริบูรณ์ด้วยศรัทธาประชา ชนทั้งหลาย ที่มีความเชื่อความเลื่อมใสต่อพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว และมีความสนใจ เลื่อมใสต่อท่านผู้ปฏิบัติดีเป็นประจำนัยไม่บกพร่องเลย เพราะฉะนั้นพระไปที่ไหนจึง ไม่อดอยากขาดแคลนในบรรดาปัจฉัยสี่ ซึ่งผิดกันกับพระพุทธเจ้าอยู่มาก

ที่นี้บรรดาสาวกที่ดำเนินตามรอยพระบาทของพระพุทธเจ้า ก็รองลำดับจากพระ พุทธเจ้าลงมาในเรื่องความสะดวก บรรดาสาวกทั้งหลายจะมีความสะดวกกว่าพระพุทธ เจ้าในบรรดาปัจฉัยสี่ เพราะเขาเกิดความเชื่อความเลื่อมใสแล้ว แม้เช่นนั้นท่านก็ไม่ได้ ยินดีในปัจฉัยทั้งสี่ยิ่งกว่าความยินดีในอรรถในธรรม ความยินดีในการประกอบความ พากเพียรเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์โดยถ่ายเดียวเท่านั้น ซึ่งเป็นสิ่งที่น่ายินดีมาก น่า ถือเป็นคติได้ดีมาก ชีวิตจิตใจอวัยวะทั้งหมดได้มอบเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา จนกระทั่ง

ได้กลายเป็นสิ่งขมขื่นภายในองค์ท่านเองแต่ละองค์ๆ ล้วนแล้วแต่ท่านได้รับความลำบากลำบากมาด้วยกันทั้งนั้น

เพราะธรรมเป็นสิ่งที่เลิศที่ประเสริฐ ใครเจอแล้วใครเห็นแล้วต้องนับวันที่เจริญรุ่งเรืองขึ้นไปโดยลำดับ จนกลายเป็นความวิเศษเลิศเลอเพราะอำนาจแห่งธรรม ส่วนกิเลสนั้น ไม่มีกิเลสประเภทใดที่จะทำให้บุคคลได้รับความผาสุกเย็นใจ นอนใจและถึงความประเสริฐเลิศเลออะไรเลย

กิเลสมันรู้ มันรู้ว่าธรรมนี้เลิศยิ่งกว่ามันเป็นไหนๆ เพราะฉะนั้นมันจึงปิดป้องกำบังเอาไว้หมดย่างมิดตัว ไม่ให้รู้กลุมาของมันเลย ในบรรดาที่แสดงออกมันต้องอยู่ฉากหลังทั้งนั้น แสดงแต่กลอุบายหรือนโยบายออกมา อันเป็นเครื่องหลอกลวงสัตว์โลกให้หลงใหลและติดจมอยู่กับมันเท่านั้น จึงเป็นความฉลาดของมันอยู่มากทีเดียว

ด้วยเหตุนี้ผู้ประกอบความพากเพียร จึงมักจะเอนไปสู่ความดึงดูดของมันอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเดินจงกรมนั่งสมาธิภาวนา ไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถใด จะเอนจะเอียงไปเพราะความดึงดูดของมันอยู่นั้นแล ดึงดูดเข้าสู่ความขี้เกียจขี้คร้าน ดึงดูดเข้าสู่ความท้อถอยอ่อนแอ ดึงดูดเข้าในความว่าสติปัญญาอ่อนไม่สมควรแก่ศาสนธรรม ดึงดูดเข้าสู่ความเป็นผู้มีอำนาจวาสนาอ่อนไม่สมอรรถสมธรรม ไม่คู่ควรแก่มรรคผลนิพพาน หรือไม่คู่ควรแก่ศาสนธรรมของพระพุทธเจ้า

เหล่านี้ล้วนแต่เป็นกลอุบายเครื่องดึงดูดของกิเลส ที่จะให้พรากให้ล้มเหลวจากธรรมถ่ายเดียว หากเราไม่ปฏิบัติธรรมให้เหนือกว่ากิเลสเหล่านี้ เราจะไม่ทราบว่สิ่งเหล่านี้คือกลุมาของกิเลสทั้งมวลได้เลย ต่อเมื่อได้ปฏิบัติตนให้ผ่านไปด้วยลำดับเมื่อไรนั้นแลปิดไม่อยู่ กิเลสประเภทต่างๆ มันจะฉลาดแหลมคมขนาดไหนก็ไม่พ้นสติปัญญานี้ไปได้ นี่ละที่พระพุทธเจ้าได้ทรงเห็นเหตุเห็นผลทั้งโทษทั้งคุณอย่างถึงพระทัย เพราะพระปรีชาสามารถเหนือกิเลส

เพราะฉะนั้น เวลาประกาศธรรมสอนโลก จึงเต็มไปด้วยพระเมตตาให้สัตว์โลกทั้งหลายได้พ้นจากภัย จากโลกันตะที่เต็มไปด้วยมหันตทุกข์นั้นจริงๆ และทรงมุ่งหวังให้สัตว์โลกทั้งหลายได้เห็นความแปลกประหลาดความอัศจรรย์ของธรรม ที่กระเทือนอยู่ภายในพระทัยของพระองค์ ให้สัตว์โลกทั้งหลายได้รู้ได้เห็นอย่างพระองค์จริงๆ ด้วยเหตุนี้การประกาศศาสนธรรมจึงเต็มเม็ดเต็มหน่วย เพราะมีพระเมตตาเป็นพื้นฐาน ไม่สักแต่ว่าประกาศธรรมสอนโลกแบบปาวๆ ไป เป็นกิริยาหรือเป็นขนบธรรมเนียมเป็นประเพณี อย่างนั้นไม่มีในพระพุทธเจ้า แต่เต็มไปด้วยพระเมตตาต่อสัตว์โลกจริงๆ

งานในหน้าที่ของพระพุทธเจ้าดังที่เคยได้ยินอยู่เสมอว่า พุทธกิจ ๕ นั้นละพระองค์ไม่ทรงปล่อยวางเลย นอกจากเป็นบางข้อที่จะลดหย่อนผ่อนผันไปตามเหตุการณ์

นั้น ๆ เท่านั้น แต่แม้จะทรงผ่อนผันก็ไม่ได้ลดละทางพระเมตตา ทรงผ่อนผันไปตามกาลตามเวลา เช่น เวลาพระองค์ประทับอยู่ที่ป่าเลไลยก์ ทรงจำพรรษาอยู่พระองค์เดียวนั้นไม่มีบริษัทบริวาร ไม่มีภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเข้าไปฟังพระโอวาทจากพระองค์ ก็ทรงงดไปในตัวอย่างนี้เป็นต้น นอกจากนั้นพระองค์จะทรงทำหน้าที่ด้วยพระเมตตาจริง ๆ ทุกสัปดาห์ทุกส่วนไม่มีบกพร่องเลย

นี่แหละเรื่องความเห็นประจักษ์พระทัย ทั้งโทษแห่งสิ่งที่เป็นภัยทั้งหลาย ทั้งคุณแห่งสิ่งที่เป็นคุณทั้งหลาย พระองค์ทรงสัมผัสรับรู้ไว้หมดทุกอย่าง จึงไม่มีที่สงสัย การประกาศศาสนธรรมจึงประกาศเต็มเม็ดเต็มหน่วยทั้งฝ่ายโทษฝ่ายคุณ แยกแยะออกเป็นแขนง ๆ ทั้งฝ่ายโทษ แยกแยะเป็นแขนง ๆ ทั้งฝ่ายคุณ ซึ่งมีคุณหนักเบาต่างกันอย่างไร พระองค์ทรงเปิดเผยโดยตลอดทั่วถึง สัตว์โลกผู้ที่จำเจอยู่ด้วยความทุกข์ความทรมานมาตั้งแต่กัปไหนกาลใด ซึ่งพอมีอุปนิสัยสามารถที่จะรับทราบธรรมความประเสริฐเลิศเลอจากพระพุทธเจ้าแล้ว ใครจะนอนใจอยู่เฉย ๆ ได้ เมื่อได้ฟังศาสนธรรมที่ประกาศกังวานอยู่กับทุกกับหัวใจของตนแท้ ๆ ด้วยความสัตย์ความจริง และด้วยพระเมตตาของพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริงแล้วต้องตื่น สัตว์โลกต้องตื่น ต้องยอมรับความจริง

คำว่าความจริงมีทั้งสองอย่าง ความจริงทางฝ่ายโทษก็เป็นความจริงอย่างหนึ่งคือทุกข์จริง ๆ ฝ่ายสมุทัยก็สร้างทุกข์เผลอนจิตใจของสัตว์จริง ๆ ฝ่ายมรรคก็สร้างความสุขให้แก่สัตว์โลกจริง ๆ และฟังอย่างถึงใจ เมื่อเป็นเช่นนั้นกำลังใจที่ได้รับ ความเห็นประจักษ์ทั้งฝ่ายโทษทั้งฝ่ายคุณรวมเป็นกำลังเข้าสู่จิตใจดวงเดียว ทำไมจะไม่แสดงพลังขึ้นมาอย่างเต็มที่ และประกาศตนออกมาเป็นความพากเพียร เป็นความอุตสาหะพยายาม เป็นความใฝ่อกใฝ่ใจ เป็นความมุ่งมั่นในทุกอิริยาบถ ที่จะก้าวให้พ้นจากภัยจากเวรทั้งหลายเหล่านั้นไปด้วยอรรธด้วยธรรม นี่แหละบรรดาสาวกทั้งหลายที่ได้ยินได้ฟังจากพระพุทธเจ้า จากพระโอษฐ์ของพระองค์เองซึ่งเป็นศาสดาองค์เอก จึงเกิดความเชื่อความเลื่อมใส บางท่านได้รู้อรรธรู้ธรรม เห็นอรรธเห็นธรรม พ้นจากทุกข์ไปโดยลำดับลำดับ และพ้นไปได้โดยสิ้นเชิงต่อพระพักตร์ของพระพุทธเจ้ามีจำนวนมาก

ดังที่เราทั้งได้เห็นในตำรับตำราว่า ขณะที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์อยู่นั้น บรรดาพุทธบริษัทมีภิกษุบริษัทเป็นต้น ได้บรรลุธรรมถึงที่สุดวิมุตติพระนิพพานจำนวนไม่น้อย นั่น นี่แหละของจริงต่อของจริงเข้าประสบกันย่อมสนิทกันได้ อย่างง่ายดายไม่ยากอะไรเลย ผู้ฟังก็ฟังด้วยความเห็นโทษเห็นคุณจริง ๆ เชื่อในเหตุในผลตามหลักธรรมที่พระองค์ท่านสอนจริง ๆ จึงเกิดผลประจักษ์ในขณะนั้น

ธรรมทั้งโทษทั้งคุณที่ท่านแสดงในครั้งพุทธกาล และมีอยู่กับพุทธบริษัทในครั้งพุทธกาลกับสมัยปัจจุบันนี้ เฉพาะที่มีอยู่กับหัวใจเราเวลานี้มีอะไรแปลกต่างกันบ้าง

เป็นธรรมชาติความจริงอันเดียวกัน เป็นสัจธรรมอันเดียวกัน ไม่ได้นอกเหนือไปจากสัจธรรมทั้งสี่ประการนี้เลยทั้งครั้งพุทธกาลและครั้งนี้

พระโอวาทที่ทรงสั่งสอนก็คือมรรคสัจ และนำสั่งสอนให้เป็นผู้มีศีล มีสมาธิ มีปัญญา เพื่อจะให้รู้ถึงเรื่องทุกขสัจอย่างจริงใจ และรื้อถอนสมุทัยสัจอันเป็นเสี้ยนหนาม หรือเป็นหนอกเป็นหลาวทิ่มแทงหัวใจสัตว์โลก ให้เกิดความทุกข์ทรมานขึ้นมาอย่างถึงใจ เช่นเดียวกัน ทุกขสัจก็มีอยู่ในกายในใจของเราแล้วเวลานี้ สมุทัยสัจประกาศตัวอย่างโจ่งแจ้งอยู่ทุกอิริยาบถในหัวใจของเรา ที่ออกแสดงได้บ้างไม่ได้บ้าง หรือออกแสดงไม่ได้ก็คือมรรค ทั้ง ๆ ที่เราก็ก็นั่งได้ฟังอยู่เวลานี้

มรรคคืออะไร ก็คือสติ คือปัญญา สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปो ได้แก่ภูมิปัญญา สัมมาสติ ถ้ามีธรรมทั้งสามประเภทนี้เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงจิตใจอยู่แล้ว สัมมาสมาธิก็จะเกิดขึ้นเพราะการทำงานโดยชอบธรรม สัมมาสัมมัสนตะ การงานชอบของผู้จะรื้อถอนตนออกจากทุกข์ คืองานถอดถอนกิเลสเท่านั้นเป็นงานสำคัญมาก เช่น งานเดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา งานรักษาจิตของตนด้วยสติ พินิจพิจารณาสิ่งเกี่ยวข้องกับตนทั้งดีชั่ว ประการต่าง ๆ ซึ่งสัมผัสสัมพันธ์กันอยู่ทุกขณะด้วยสติและปัญญาโดยสม่ำเสมอ นี่ชื่อว่า ผู้สร้างมรรคขึ้นมาภายในใจ

การนำมรรคออกแสดงต่อผู้ข้าศึกคือสมุทัย ข้าศึกมันแสดงออกมาในแง่ใด เช่น แกร่ง รักอะไร สิ่งที่รักนั้นมันคืออะไร นี่สติปัญญาจ่อเข้าไป คลี่คลายดูสิ่งที่รักนั้น วัตถุที่รักนั้นมันคืออะไร คลี่คลายดูให้ตลอดทั่วถึงด้วยความสนใจตามหลักของสติปัญญาจริง ๆ ตลบตบทวนดูให้เห็นอย่างชัดเจนแล้ว สิ่งที่รักหรือนำรักนั้นมันก็จางไปเองเพราะปัญญา สติปัญญาชะล้างความจอมปลอมในความรักนั้นออกไปได้โดยลำดับ จนกระทั่งออกได้หมด นี่แลปัญญาสร้างขึ้นมาก็ใจ ชะล้างสิ่งจอมปลอม ความสกปรกที่กิเลสมันเที่ยวฉาบทาไว้ทั้งภายนอกทั้งภายใน

ภายนอกมันก็ไปฉาบทาไว้ตามรูป ตามเสียง ตามกลิ่น ตามรส เครื่องสัมผัสต่าง ๆ ภายในมันก็มาฉาบทาไว้ที่สัญญา ออกจากตา เรียกว่าฉาบทาไปตั้งแต่ตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นลำดับลำดับ มีแต่เครื่องฉาบทาของกิเลสทั้งหมด เวลาจ่อเข้าไปจะเป็นได้ ยินก็ดี ได้เห็นก็ดี สัญญาความสำคัญมันหมาย สังขารความคิดความปรุงต่าง ๆ จะแสดงขึ้นมาภายในจิตใจ นี่ฉาบทาขึ้นมาเป็นชั้น ๆ ตอน ๆ

เพราะฉะนั้นจึงต้องใช้ปัญญาพิจารณาทั้งข้างนอกที่มันฉาบทาไว้ตรงไหน ชะล้างที่มันฉาบทาภายนอกนั้น แล้วย้อนเข้ามาชะล้างภายในที่มันฉาบทาเอาไว้ เมื่อเห็นสิ่งเหล่านั้นอย่างชัดเจนด้วยปัญญาแล้ว ทำไมปัญญาจะไม่ย้อนกลับเข้ามาหาตัวโกหก ซึ่งมีอยู่ภายในอันเป็นตัวเหตุสำคัญนี้เล่า ต้องย้อนเข้ามา การใช้สติปัญญาต้องใช้อย่างนั้น นี้

แลการพิจารณาให้พิจารณาอย่างนี้ ให้ถือเป็นจริงเป็นจังที่ว่า สัมมากัมมันตะ แห่งการงานชอบในวงปฏิบัติ

สัมมาวาจา เราก็ก้าวตามหลัก สัลเลขธรรม ๑๐ ประการ ดังที่เคยกล่าวไว้แล้วนั้น ไม่นำโลกสงสาร การบ้านการเมือง การซื้อขาย เรื่องหญิงเรื่องชาย เรื่องกิเลสตัณหาพุดมาสนทนากัน มาเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน ให้เกิดความฟุ้งเพื่อเห่อเหิมไปตามสิ่งที่พูดที่สนทนาเหล่านั้น แล้วนำกิเลสกองทุกข์เข้ามาเพิ่มเติมเข้าอีก ท่านเรียกว่า สัลเลขธรรม พุดอะไรลงไปเป็นสิ่งที่ให้เกิดกำลังใจจะประกอบความพากเพียร ให้เกิดศรัทธาความเชื่อความเลื่อมใสในธรรม ในขณะที่เดียวกันก็เป็นคติเตือนใจและการชะล้างกิเลสประเภทต่างๆ ไปในตัว เพราะการได้ยินได้ฟัง สัลเลขธรรม จากกันและกันนั้น สัมมาวาจา การกล่าวชอบในวงปฏิบัติ

สัมมาอาชีวะ เลี้ยงจิตใจของตนด้วยอรรถด้วยธรรม อย่างน่ายาพิช ความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหาเข้ามาเลี้ยงจิตใจ มันจะเป็นพิษภัยเผาผลาญจิตใจให้เกิดความเดือดร้อนวุ่นวายยิ่งกว่ายาพิษเป็นไหนๆ พยายามรักษาจิตใจของตนด้วยสติปัญญาให้ดี โอฆารสแห่งธรรมก็คือสมาธิเป็นพื้นฐาน จะปรากฏเป็นความร่มเย็นขึ้นมาภายในใจตามขั้นแห่งสมาธิ และใช้ปัญญาพิจารณาคลี่คลายดูสิ่งต่างๆ ซึ่งจิตไปสำคัญมั่นหมายให้เห็นแจ่มชัดเจนไปโดยลำดับลำดับ นี่เรียกว่าเลี้ยงชีพชอบ รักษาใจชอบ นำอาหารคือธรรมารสเข้าสู่ใจอย่างชอบธรรม ไม่นำกิเลสตัณหาอาสวะประเภทต่างๆ ซึ่งเป็นเหมือนยาพิษเข้ามาเผาผลาญจิตใจ ให้อุ่นเข้ามาอย่างนี้นักปฏิบัติ นี่เรียกว่า สัมมาอาชีวะทางภาคปฏิบัติจิตตภาวนา

สัมมาวายามะ ก็เพียรชอบ ดังที่เคยกล่าวไว้แล้ว เพียรละสิ่งไม่ดีทั้งหลาย นี่มันก็ครอบไปหมดแล้วที่อธิบายมานี้ ท่านกล่าวไว้ว่าเพียรในสถานที่ ๔ สถานที่ หรือเพียรในลักษณะ ๔ นี่เคยอธิบายมามากแล้ว จะจดไม่อธิบายในที่นี้

สัมมาสติ ท่านว่าให้ระลึกในสิ่งใดละ ก็ระลึกในสิ่งที่จะถอดถอนกิเลสทั้งหมดนั้นแล เช่น ระลึกในสติปัญญา ๔ พิจารณากายก็มีสติ พิจารณาเวทนามก็มีสติ พิจารณาจิตก็มีสติ ธรรมารมณทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับใจ เกิดขึ้นกับใจ เกิดแล้วดับ ดับแล้วเกิด ทั้งอดีตอนาคตปรากฏอยู่ในปัจจุบันทุกเวลา ก็พิจารณาด้วยสติ พิจารณาอยู่เช่นนี้ ถ้าจะพิจารณาให้จิตเป็นไปในทางสมถธรรม ก็มีสติกำกับคำบริกรรมของตน เรียกว่า สัมมาสติ จากนั้นก็เป็น สัมมาสมาธิ คือสมาธิที่ชอบธรรมขึ้นมาภายในใจ นี่คือการสร้างอรรถสร้างธรรม สร้างเครื่องมือบุกเบิก สิ่งที่ตั้งต้นรัตรึงหัวใจเราให้เบิกกว้างออกไป เพื่อใจจะได้ก้าวไปด้วยความสะดวกโดยลำดับลำดับ ไม่ตั้งต้นอันตั้งอยู่กับความบีบบังคับของสิ่งที่กล่าวเหล่านี้

มีศาสนธรรมเท่านั้น หรือธรรมเท่านั้นที่จะเบิกสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ เพิกถอนสิ่งทั้งหลายที่หุ้มห่อมาตั้งกับตั้งกัลป์นับไม่ถ้วนนี้ให้แตกกระจายออกไป หรือเพิกถอนออกไป กว้างออกไป การก้าวเดินก็สะดวก จิตใจที่มีสมาธิ ความวุ่นวายห่างเหินไป จิตใจสงบ ย่อมอยู่สะดวกสบาย จิตใจที่มีปัญญาเพราะการพินิจพิจารณาสิ่งที่กีดขวางจิตใจ จิตใจย่อมก้าวได้ด้วยความสะดวก ยิ่งปัญญามีความฉลาดแหลมคมมากเท่าไร ก็ยิ่งเบิกทางให้กว้างขวางต่อตนเองได้มากเท่านั้น ไปด้วยความราบรื่น ไปด้วยความสะดวกสบาย ไปด้วยความรู้จริงเห็นจริง ไม่หลงไม่หลอกตนเอง ปัญญาแท้ย่อมไม่หลอกตนเอง และเป็นไปด้วยความราบรื่น สิ่งใดที่กีดขวางคือความยึดมั่นถือมั่นสำคัญผิดต่าง ๆ พิจารณาคลี่คลายให้เห็นไปหมด เหมือนกับฟาดฟันสิ่งที่กีดขวางทางเดินของปัญญา ให้ปัญญาได้ก้าวไปโดยลำดับ ดังที่เคยพูดให้ฟังแล้ว

ฐานสำคัญที่สุดก็คือกาย กายนอกก็ตามภายในก็ตามจงพิจารณาให้ละเอียดทั่วถึง เป็นสัมมธรรมด้วยกัน เป็นมรรคด้วยกันทั้งข้างนอกทั้งข้างใน พิจารณาคลี่คลายให้เห็นอย่างแจ่มแจ้งชัดเจน อย่าเสียดายงานไต่ยิ่งกว่างานพิจารณาในเวลานั้น พิจารณาเพื่อรู้พิจารณาเพื่อเห็นจริง ๆ ตามความจริงที่มีอยู่ และเพิกถอนสิ่งจอมปลอมที่สำคัญมั่นหมายว่าสวยว่างาม ว่าน่ารักใคร่ชอบใจเหล่านั้นออกด้วยปัญญา พิจารณาให้หยั่งถึงความจริงว่า ไม่มีอะไรเป็นของสวยของงาม นอกจากเป็นของปฏิกุศลโสโครกทั้งตัวเขาตัวเรา ตัวสัตว์ตัวบุคคลไม่เลือกหน้า เต็มไปด้วยของปฏิกุศลโสโครกทั้งนั้น ตามหลักความจริงเป็นอย่างนี้ ปัญญาพิจารณาสอดแทรกเข้าไปให้ทะลุปรุโปร่ง ทั้งภายนอกตั้งแต่ผิวหนังเข้าไปถึงภายในที่เน่าเฟะไปด้วยสิ่งสกปรกโสภณทั้งหลาย ให้เห็นชัดเจนด้วยปัญญาแล้ว อันไหนงาม อันไหนสวย อันไหนน่ารักใคร่ชอบใจ ไม่มีเลยในร่างกายทุกร่าง มีแต่กิเลสจอมโกหกทั้งนั้นมาปกเสียบเอาไว้

เวลาพิจารณาเข้าไปจริง ๆ แล้วมีแต่ความจอมปลอม ความจริงแท้ก็คือมันไม่ได้สวยมันไม่ได้งาม มีแต่ของปฏิกุศล เวลาแตกสลายลงไปเป็นอะไร เมื่อสลายลงไปส่วนดินก็เป็นดิน เพราะมันเป็นดินอยู่แล้วตั้งแต่อยู่ในร่างของคน เป็นน้ำ เป็นลม เป็นไฟอยู่แล้วตั้งแต่อยู่ในร่างของคนของสัตว์ แตกออกไปแล้วมันจะไปเป็นอินทร์ เป็นพรหม เป็นสวรรค์ นิพพานที่ไหน มันก็ต้องเป็นดิน เป็นน้ำ เป็นลม เป็นไฟ ตามหลักธรรมชาติของตนนั้นแล นี่คือนิพพาน พิจารณาแยกแยะให้เห็นชัดเจน นี่คือการเบิกสิ่งที่กีดขวางดวงตาเราด้วยปัญญาความเห็นแจ้งชัดเจน ไม่มีคำว่าตีบตันอันตุ้เลยแหละ ถ้านำมาใช้ต้องเป็นปัญญาวินัยยังคำ

เมื่อปัญญาได้หยั่งเข้าถึงไหนย่อมจะทราบชัด แล้วหายสงสัย ๆ ปล่อยวางกันเป็นลำดับลำดับ และปล่อยวางโดยสิ้นเชิงเพราะความรู้รอบขอบเขต เมื่อพิจารณาสิ่งหยาบ ๆ

รู้แล้วมันจะไปไหนจิต พิจารณาส่วนหยาบรู้แล้วก็เท่ากับได้ปราบกิเลสประเภทหยาบ ที่มาฝั่งขวาจากหนามไฉ่ในวัตถุต่างๆ เช่น ร่างกายของเราเป็นต้น ออกหมดโดยสิ้นเชิงนั้นแล มันจะไปไหนอีกกิเลส จะพาเหาะเหินเดินฟ้าไปไหน นอกจากจะหุดตัวเข้าไปหาที่หลบซ่อนเท่านั้น เมื่อถูกตีต้อนเข้าไป ฟาดฟันเข้าไปด้วยสติปัญญา

คำว่าเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เป็นอาการหนึ่งๆ ตามหลักธรรมชาติของเขา เป็นแต่กิเลสมาเป็นเจ้าของ เพราะกิเลสเป็นพื้นให้เกิดอยู่แล้ว มันต้องถือเป็นเจ้าของ สัญญานำมาใช้ให้เป็นกิเลส สังขารปรุงขึ้นมาให้เป็นกิเลส วิญญาณรับทราบมาก็ให้เป็นกิเลส เวทนาเกิดขึ้นมามากน้อยให้เป็นกิเลสทั้งหมด เรื่องของกิเลสจะให้เป็นธรรมชาติไปไม่ได้ ต้องเป็นกิเลสวันยังค่ำ นี่กิเลสสร้างตัวของมันตามแขนงต่างๆ อย่างนี้

เอ้า. พิจารณาเข้าไป ตัดฟันเข้าไป เวทนา ความสุข ความทุกข์ มีทั้งทางร่างกายและจิตใจ เวทนาไม่ได้เป็นกิเลส ตามหลักธรรมชาติมันเป็นความจริงอันหนึ่งเท่านั้น ความสำคัญว่าเราเป็นทุกข์หรือเราเป็นสุข หลงทั้งสุข หลงทั้งทุกข์ หลงทั้งอุเบกขาเฉยๆ ซึ่งมีอยู่ทั้งส่วนร่างกายและจิตใจนี้ต่างหากหากเป็นกิเลส ความหลงความสำคัญนั้นแหละเป็นกิเลส พิจารณาเข้าไปจริงๆ นามธรรมทั้งสี่เหล่านี้ก็ไม่ได้เป็นกิเลส เวทนาต่างๆ นี้ไม่เป็นกิเลส

เมื่อรู้ตัวสำคัญมันหมายแล้ว ตัวสำคัญนั้นก็ถอยเข้าไป เวทนาซึ่งจะมีอยู่บ้างในทางร่างกายและจิตใจที่ยังไม่รอบก็เบาลงไปมาก และเห็นเงื่อนกันไปโดยลำดับ ไม่หลงอย่างมิดมิดปิดตาเหมือนแต่ยังไม่เคยได้พิจารณา เวทนาส่วนไหนที่เป็นส่วนหยาบเกี่ยวกับร่างกายก็รู้ชัด เวทนาทางร่างกายนี้ปล่อยวางได้ เข้าใจได้ ส่วนเวทนาที่อยู่ภายในจิตส่วนมากมักจะสุขอย่างละเอียด ย่อมจะทราบและปล่อยวางเช่นเดียวกันเมื่อมรรคมีกำลัง สุขเวทนาจึงเหมือนกับปลาที่อยู่ในช่องนั้นแหละ ยังไงมันก็ไม่พ้นที่จะตัมแกงจนได้ จะให้มันโดดลงไปหาน้ำบึงน้ำบ่อทำนบใหญ่ๆ เหมือนแต่ก่อนมันโดดไปไม่ได้แล้ว นอกจากรอวันเวลาตายอยู่ท่าเดียว สุขเวทนาอันเป็นส่วนสมมุติภายในใจก็เช่นกัน รอวันเวลาจะดับลงสู่สมมุติอยู่เท่านั้น เมื่อบรมสุขอันมิใช่สมมุติเข้าครองใจ เพราะความรู้แจ้งแทงทะลุของสติปัญญา ดังนั้นจึงพิจารณาเข้าไปจนเป็นที่เข้าใจและถึงขั้นปล่อยวางอย่างหายห่วง

สัญญามันหมายอะไรบ้าง ความหมายอย่างนั้นหมายอย่างนี้ ความสำคัญอย่างนั้น สำคัญอย่างนี้ นั้นเป็นเรื่องของกิเลสเอาสัญญาไปใช้ วิญญาณรับทราบก็เป็นกิเลสก็พิจารณาเช่นเดียวกับที่เคยพิจารณาในเวทนามาแล้วด้วยปัญญานั้นแล มันก็เข้าใจเมื่อเข้าใจแล้วสิ่งเหล่านี้ก็เพียงแต่เป็นวิญญาณรับทราบ เพียงแต่เป็นสัญญาความจำเฉยๆ ไม่ได้จำให้เป็นกิเลส ไม่ได้รับทราบเพื่อกิเลส กิเลสก็ถอนตัวเข้าไปๆ

สุดท้ายเรื่องอาการทั้งห้า คือ รูปขันธ์ ได้แก่ร่างกายของเรา เวทนาขันธ์ซึ่งมีอยู่ภายในร่างกาย ส่วนจิตใจนั้นยกไว้ก่อน สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ ก็รู้แจ้งชัดเจนขึ้นภายในใจไม่เป็นที่สงสัยแล้ว ก็เลสก็รวมตัวของมันเข้าไป ตะล่อมตัวเข้าไป เหนือพ้นออกมาไม่ได้ ถูกสติปัญญาฟันแหลกแตกกระจาย จึงต้องหดตัวเข้าไปหาที่หลบซ่อน นี่ละการพิจารณา ตามความจริงเป็นอย่างนี้ไม่เป็นอย่างอื่น

การพิจารณาของนักปฏิบัติ เมื่อปัญญาถึงขั้นใดภูมิใดแล้วจะทราบตนโดยลำดับ ลำตา ทั้งฝ่ายกิเลสทั้งฝ่ายปัญญาจะทราบทั้งสองด้านไปพร้อมๆ กัน เมื่อกำลังของปัญญามีมาก กิเลสก็อ่อนกำลังลงไป สติปัญญายังมีความแก่ล้าล้า มีความกล้าหาญชาญชัยไม่สะทกสะท้าน คำว่าขี้เกียจขี้คร้านอันเป็นเรื่องของกิเลสนั้นหายไปหมด มีแต่ขยับตัวด้วยความเพียรทั้งวันทั้งคืน นั่นเรื่องของมรรคมีกำลังเป็นอย่างนั้น นักปฏิบัติจงจำไว้และปฏิบัติให้รู้ให้เห็น ให้เป็นสมบัติของตนเองขึ้นมาที่ใจดวงนี้ จะหายสงสัยโดยประการทั้งปวง

ที่นี้นำสติปัญญาปรมาณูพุ่งเข้าสู่จุดมหาสมมุติหานิยม ที่พาให้สัตว์จรมแหลก อยู่ในวิภวณนี้หาที่ออกไม่ได้ ไม่รู้ที่ออก ไม่รู้ที่เกิด ไม่ทราบว่าใครเกิดเป็นอะไรบ้าง เคยตายที่ไหนบ้าง เคยหาบเคยหามทุกข์มาอย่างไรบ้าง สติปัญญาพังลงไปจุดนั้นจนแตกกระจายลงไปแล้ว ทำไมจะไม่รู้ว่าอะไรพาให้เกิดพาให้ตายที่นี้ ก็มีกิเลสอย่างเดียวเท่านั้นเป็นเชื้ออันสำคัญพาให้เกิดพาให้ตาย พาให้รับความทุกข์ความลำบากมา ธรรมแท้ไม่ได้พาให้ทุกข์ให้ลำบาก มีแต่พาให้เป็นความสุขความสบายตามขั้นของธรรม ตามขั้นของความตั้งงามเท่านั้น

สิ่งที่ให้เกิดความทุกข์มากน้อยเป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล เห็นได้ชัด รู้ได้ชัด ยิ่งกิเลสแตกกระจายออกไปจากจิตใจโดยสิ้นเชิงด้วยแล้วก็เท่ากับฟ้าดินถล่มนั้นแล จะไม่กระเทือนสามโลกธาตุได้ยังไง เพราะตัวนี้เป็นผู้ท่องเที่ยวในสามแดนโลกธาตุนี้ เมื่อถูกพังทลายกันลงภายในจิตใจนี้แล้ว เอาที่นี้เป็นยังงใจจิตดวงนี้ อวกาศของธรรมกับอวกาศของโลกผิดกันอย่างไร นี้รู้ได้ชัด อวกาศของจิตที่บริสุทธิ์นี้สูญไปไหม อวกาศของโลกไม่ได้สูญ ถ้าสูญไม่เรียกว่าอวกาศ เป็นธรรมชาติมีอยู่ตามหลักธรรมชาติของอวกาศนั้น

อวกาศของจิตที่หลุดพ้นจากสิ่งดึงดูดทั้งหลาย คือ มหาสมมุติหานิยมนี้เป็นอย่างไร แม้ไม่เคยรู้จักตาม เมื่อรู้เข้าแล้วไม่สงสัย ไม่เคยเห็น เห็นเข้าแล้วไม่สงสัย ไม่เคยเป็น เป็นเข้าแล้วไม่สงสัย ไม่ต้องหาสักขีพยานที่ไหนมายืนยันเหมือนสมมุติทั่วไป มี สนฺทิจฺจโลก เท่านั้นเป็นที่แนบสนิทกับใจของตัวและกับจิตอวกาศนั้น

นี่แหละที่ได้พูดมาตั้งแต่ต้นถึงเรื่องอวกาศของจิต อวกาศของโลก อวกาศของจิต ที่ว่า นิพพานจิตเป็นเช่นนั้น สูญไปไหน ใครเป็นผู้ทรงอวกาศของจิตนั้น ถ้าสูญแล้ว ใครมาทรง ไปเกิดหรือไม่ไปเกิดที่ไหนก็รู้อยู่แล้วว่าหมดทางที่จะเกิดแล้ว รู้ยู่ชัด ๆ ตัดออกหมดขึ้นชื่อว่ากิเลสสมมุติที่จะพาให้เกิด สมมุติก็คือกิเลสนั่นเอง ที่เป็นภัยต่อจิตใจมาเป็นเวลานาน ละเอียดขนาดไหนก็ได้ถูกทำลายไปหมดแล้ว เหลือแต่อวกาศของจิตล้วน ๆ คือจิตที่บริสุทธิ์นั้นแล จะเรียกว่าอวกาศก็ได้ เรียกว่าอะไรก็ได้ เพราะโลกมีสมมุติ ก็ต้องแยกออกมาใช้ตามสมมุติของโลกเพื่อไม่ให้ขัดกัน

เมื่อถึงขั้นจิตอวกาศแล้ว เป็นอย่างไรบ้างที่จิตเคยถูกกดขี่บังคับดึงดูดจากสิ่งที่ต่ำทรามทั้งหลาย ที่เต็มไปด้วยทุกข์และมหันตทุกข์มาตลอดก็ปลดปล่อยทิ้งไปไม่ต้องไปคิดไปคำนึงไปใคร่ครวญว่ามีที่ภพที่ชาติก็ตาม ถือเอาหลักปัจจุบันนี้เป็นต้นเป็นตัวสักขีพยาน คราวนี้ได้พ้นแล้ว ความทุกข์มีมากน้อยได้เห็นประจักษ์และได้ละโดยเด็ดขาดได้ทำลายเชื้อของมันหมดโดยสิ้นเชิงแล้ว คือ อวิชชาปจฺจยา สงฺขารา เป็นต้น ยังเหลือแต่ อวิชชาเยว อเสสวราคะโรธา สงฺขารนิโรโธ เท่านั้น นั่น อวกาศของจิต

ที่นี้จิตที่พ้นจากสิ่งดึงดูดทั้งหลายแล้วแม้จะมีชีวิตอยู่ ครองธาตุชั้นธัญญู ความคิด ความรู้ความเห็นของจิตประเภทนี้ไม่มีอะไรมาคิดขวาง ไม่มีอะไรมาค้านาง ไม่มีอะไรมาทำให้หนักใจให้เบาใจ ไม่มีอะไรมาทำให้กล้า ไม่มีอะไรมาทำให้กลัว เป็นธรรมชาติของตนอยู่โดยลำพัง เป็นอิสระของตนอยู่เช่นนั้น

เพราะฉะนั้นการรู้การเห็นความจริงทั้งหลาย จึงต้องเปิดเผยอยู่กับจิตดวงที่ไม่มีอะไรปิดบัง ไม่มีอะไรกีดกันนี้แล สามารถรู้สามารถเห็น ถ้าพูดถึงเรื่องธาตุเรื่องชั้นธัญญู ก็สามารถพูดได้ทุกอย่างไม่อัดไม่อั้น เพราะไม่มีอะไรมาคิดมาขวาง นอกจากกิเลสอย่างเดียว สิ่งที่เห็นอยู่มันก็ไม่ได้เห็น ควรที่จะพูดได้มันก็พูดไม่ได้เพราะไม่รู้ไม่เห็น รู้ก็รู้แบบงู ๆ ปลา ๆ ไม่ได้รู้เต็มสัดเต็มส่วนเต็มตามความจริงของสิ่งที่มีนั้น ๆ เมื่อเป็นเช่นนั้นจะรู้ได้เห็นชัดยังงี้ และจะพูดได้ชัดเจนยังงี้เพราะรู้เห็นแบบงู ๆ ปลา ๆ ถ้าพูดก็ต้องพูดทั้งงู ๆ ปลา ๆ ไปด้วย

เมื่อได้สลัดสิ่งเหล่านี้ออกหมด เบิกกว้างหมด ใจเป็นอิสระ เวียงว่างไม่มีขอบเขต ไม่มีประมาณ ไม่มีอะไรเป็นเครื่องปิดบังหุ้มห่อแล้ว รู้ก็รู้จริง เห็นก็เห็นจริง พูดก็พูดได้จริง นั้น จะว่าอาจหาญหรือไม่อาจหาญก็ตาม เพราะพูดตามสิ่งที่มีที่เป็นที่รู้ที่เห็นอยู่นั้นนะ ทำไมจะพูดไม่ได้ เห็นยังเห็นได้ รู้ยังรู้ได้ ทำไมพูดไม่ได้ เพราะสิ่งเหล่านี้มีอยู่ดั้งเดิม พระพุทธเจ้ามาประกาศธรรมสอนโลก ประกาศสิ่งที่มีอยู่เห็นอยู่ตามที่พระองค์ได้รู้ทุกสิ่งทุกอย่างแล้วนี้แล นำมาสั่งสอนโลก กว้างขนาดไหนความรู้ของพระพุทธเจ้า

ลึกซึ่งขนาดไหน เพราะไม่มีอะไรปิดบังลึกลับ ทะลุไปหมด จึงเรียกว่า โลกวิทู รู้แจ้งโลก ด้วยความเวียงว้าง ไม่มีอะไรมาปิดมาบังมาหุ้มมาห่อเลย

อาโลโก อุทปาทิ สว่างโรยู่ทั้งกลางวันกลางคืนต่อความจริงทั้งหลาย นี่แลพระ พุทธเจ้าท่านรู้ สวาททั้งหลายรู้กันอย่างนั้น เป็นแต่พุทธวิสัย วิสัยของพระพุทธรเจ้ากับ สวาทวิสัยนั้นต่างกัน ความแคบความกว้างนั้นต่างกันตามวิสัย แต่เรื่องรู้ความจริงนั้น เหมือนกันหมด

นี่พูดทั้งโทษทั้งคุณของสิ่งที่เกี่ยวข้องกับจิต คือทั้งธรรมทั้งกิเลส ให้ท่านผู้ปฏิบัติ ทั้งหลายฟังและนำไปพิจารณา เอาจริงเอาจัง

เฮ้า พยายามปรับปรุงจิตของเราให้พุ่งออกนอกโลกสมมุตินี้ดูซิจะเป็นยังไง พระ พุทธเจ้าอยู่ที่ตรงไหน พระพุทธรเจ้ามีกี่พระองค์ สวาททั้งหลายมีจริงไหม มีกี่พระองค์ จะไม่ถาม ความจริงอันเดียวกันกับที่รู้ที่อยู่เห็นอยู่ประจักษ์ใจนี้แล เป็นธรรมชาติที่ กระเทือนไปหมดในบรรดาพระพุทธรเจ้าและสวาททั้งหลาย ตลอดที่ว่าธรรมมีอยู่จะไม่มี อะไรสงสัย เพราะธรรมชาติที่รู้ที่เป็นอยู่กับตัวเองนี้ เป็นธรรมชาติที่บรรจุไว้หมดแล้ว บรรดาพระพุทธรเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ และธรรมทั้งหลายที่มีอยู่ดังที่วานี้ เป็นธรรม ชาติที่เหมาะสมกันทุกสัดทุกส่วนไม่มีที่สงสัยแล้ว

นี่แหละสถานที่ ถ้าพูดสถานที่ๆ หายสงสัยหมดทุกสิ่งทุกอย่าง ทรงแต่ชั้นอัน เป็นสมมุติของโลกเท่านั้น ดังพระสวาททั้งหลายที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ ส่วนจิตนั้นได้พ้น แล้ว พ้นอย่างนั้นเอง ดังที่กล่าวนี้ ถึงจะคลุกเคล้ากันอยู่กับโลกสมมุติ ธรรมชาตินี้ก็เป็น ธรรมชาติของตัวเอง สิ่งเหล่านั้นก็เป็นเรื่องของเขาเอง ต่างอันต่างจริงไม่มาคลุกเคล้า กัน ไม่มาประสับประสาณ ไม่มากระทบกระเทือนกัน ที่ว่าพ้นโลกพ้นอย่างนี้

ธรรมที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ มีในครั้งใดไม่มีในครั้งใด ธรรมมีอยู่ทุกครั้งทุกกาล สถานที่ เป็น อกาลิโก ขอให้หยั่งลงสังขธรรมทั้งสี่นี้เกิด จะถูกจุดที่ทำงานของพระพุทธร เจ้าและสวาททั้งหลาย และจะถูกผลงานของพระพุทธรเจ้าและสวาททั้งหลายโดยไม่ต้อง สงสัย ที่ทำงานก็คือสังขธรรมทั้งสี่นี้แลเป็นที่ทำงาน และผลที่เกิดขึ้นจากการทำงานได้ แก่มรรคผลนิพพาน ก็เกิดขึ้นที่นี่ อยู่ที่นี้ เมื่อเราก็ได้ปฏิบัติและบรรจุไว้แล้วอย่าง สมบูรณ์ มีครบถ้วนแล้วไม่เป็นที่สงสัย จึงไม่มีอะไรที่จะให้เกิดความสงสัยในครั้ง พุทธกาลกับครั้งนี้ ว่าธรรมของพระพุทธรเจ้านั้นต่างกันเพราะกิเลสต่างกัน กิเลสก็เป็น ประเภทเดียวกัน ธรรมก็ประเภทเดียวกัน แก้ววิธีเดียวกัน ย่อมจะหลุดพ้นด้วยวิธีเดียวกั นนี้เอง

ไม่มีวิธีอื่นที่จะให้หลุดพ้น ไม่ว่ากาลใดสมัยใด มีวิธีเดียวนี้เท่านั้นคือ ดำเนิน ตามทางมรรค มีศีล สมาธิ ปัญญา เป็นต้น เพื่อปราบกิเลส คือ สมุทัย ได้แก่

กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา เป็นสำคัญให้สิ้นซากไปจากใจ นิโรธความดับทุกข์ เมื่อดับกิเลสแล้วจะเอาทุกข์ที่ไหนมาเกิดอีก เมื่อกิเลสแลทุกข์ดับโดยสิ้นเชิงแล้วก็ป็นอวกาศของจิตเท่านั้นเอง ส่วนสังขารนี้เป็นกิริยา หรือว่าเป็นสถานที่ทำงาน ผลที่ออกจากสังขารทั้งสี่นี้เป็นอีกอย่างหนึ่ง ดังที่เคยกล่าวอยู่เสมอว่า ผู้รู้ว่าทุกข์ดับ รู้ว่าสมุทัยดับคืออะไร มรรคได้ทำหน้าที่เต็มที่แล้ว ปราบสมุทัยให้เรียบไปหมด นิโรธแสดงตัวเต็มที่แล้วก็ดับไปๆ เหมือนกันเพราะนี้เป็นสมมุติ ส่วนผู้รู้ว่าสมุทัยทุกข์ดับไป เพราะมรรคปราบปรามเป็นนิโรธขึ้นมา ผู้รู้นั้นแลคือผู้บริสุทธิ์ ผู้เป็นจิตอวกาศยุติกันที่ตรงนั้น

ให้พิจารณาให้ดี ฟังให้ดีการฟังธรรม ในขณะที่เราใช้การใช้งาน เรากำลังทำงาน เครื่องมือจะปล่อยวางไม่ได้ เช่น เราทำงานด้วยขวาน ขวานก็ต้องติดมือ ทำด้วยมีด มีดก็ต้องติดมือ ทำด้วยสิ่ว สิ่วก็ต้องติดมือ แต่เมื่อเวลางานนี้เสร็จแล้วสิ่วก็ปล่อยเอง เครื่องมือต่างๆ ปล่อยเองๆ นี่ศีล สมาธิ ปัญญา ที่เรียกว่ามรรคๆ คือ เครื่องมือทำงานปราบกิเลส ต้องติดแนบกับตัวเองในเวลาทำงาน เมื่อปราบกิเลสให้เรียบวูลงไปหมดแล้ว ไม่มีอะไรเหลือแล้ว เครื่องมือนี้ก็ป็นธรรมชาติที่ปล่อยตัวเองโดยไม่ต้องบังคับ

ดังที่เคยกล่าวเสมอว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นี่ทางเดิน ปล่อยไม่ได้ พิจารณาให้เห็นชัดเจนตามหลักของ อนิจจัง ตามหลักของ ทุกขัง ตามหลักของ อนัตตา ด้วยสติปัญญา พอพร้อมแล้วเต็มที่เต็มที่ ปล่อยวางลงตามความจริง ไม่ว่าจะอะไรเป็น อนิจจัง ไม่ว่าจะอะไรเป็น ทุกขัง ไม่ว่าจะอะไรเป็น อนัตตา ต่างอันต่างจริงแล้วไม่ทะเลาะกัน นี่แหละเรื่องธรรมมีหลายชั้นหลายตอน ผู้ฟังจึงต้องแยกแยะ เพราะการเทศน์นี้เทศน์หลายชั้นหลายตอนหลายตลบทวน เพื่อความเข้าใจแจ่มแจ้งแก่ผู้ฟังทั้งหลายนั้นแล

สรุปความลงแล้ว ตลาดแห่งมรรคนิพพานอยู่ที่สังขาร ไม่อยู่ที่ไหน เอาอันนี้ให้ได้ เร่งลงให้เต็มฝีมือของเรา สติปัญญามีเท่าไรเอามาพินิจพิจารณาให้เห็นชัด ให้หมუნเป็นธรรมจักรไปดังที่ท่านอธิบายไว้แล้วนั้นเป็นไร มหาสติมหาปัญญา พอเริ่มปฏิบัติก็จะให้เป็นมหาสติมหาปัญญาเลยทีเดียวได้ยังไง แม้แต่เด็กเกิดขึ้นมาที่แรกมันไม่เห็นเป็นผู้ใหญ่ ต้องได้รับการบำรุงรักษาปรนปรี้อกันไป หมดเท่าไร สิ้นเปลืองเท่าไร ปัจจัยที่เป็นเครื่องบำรุงรักษาเด็กแต่ละคนๆ มันจึงได้เป็นผู้ใหญ่เหมือนเราๆ ท่านๆ ได้

สติปัญญาก็จำต้องอาศัยการบำรุงรักษาเช่นเดียวกัน เมื่อบำรุงรักษาอยู่ไม่หยุดไม่ถอยก็มีความแก่กล้าสามารถขึ้นมา จนกลายเป็นมหาสติมหาปัญญา แล้วฟาดฟันหันแหลกกิเลสจะเป็นประเภทใดก็ตาม แหลกแตกกระจายไปหมดไม่มีอะไรเหลือเลย ทรงความบริสุทธิ์วิมุตติพระนิพพานไว้ในใจตัวเองนั้นแล จะเป็นผู้มีคุณค่าอันสูงสุด

ใครเสกไม่เสกใครสรรไม่สรรก็ตามเถอะ เจ้าของเองก็ไม่เสก พอตัวแล้วเสกหาอะไร นอกจากมีแต่ความอ่อนโยนด้วยความบริสุทธิ์ และความเมตตาซึ่งกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเท่านั้น จิตทั้งดวงเต็มไปด้วยเมตตา

นั่นแหละพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนสัตว์โลกด้วยพระเมตตา คือพระจิตของพระพุทธเจ้านี้อ่อนนิ่มไปหมดต่อทุกตัวสัตว์ในสามแดนโลกธาตุ ไม่ได้ยกที่ตรงไหนเหยียบย่ำที่ตรงไหน สัพเพ สัตตา อันว่าสัตว์ทั้งหลายที่เป็นเพื่อนทุกข์เกิดแก่เจ็บตายด้วยกันหมดทั้งสิ้น นั่น ต่อจากนั้นก็ อเวรา โหนตุ เรื่อยไป... สุกฺขี อุตตมานํ ปริหฺรณตุ นั่นละ ทรงเมตตา ให้ความเสมอภาคแก่บรรดาสัตว์ทั่วหน้ากัน ไม่เอียงเพราะพระจิตไม่มีอะไรเอียงแล้ว ไม่มีเรื่องของกิเลสไปแทรกพอจะให้เกิดเอียง สิ่งที่เอียงโน้นเอียงนี้ก็เป็นเรื่องของกิเลสทั้งหมด เมื่อมีแต่ธรรมล้วน ๆ ทรงตัวด้วยธรรมล้วน ๆ แล้วไม่มีคำว่าเอียงเป็นหลักธรรมชาติอยู่อย่างนั้นเอง

จึงขอให้ทุกท่านนำไปประพฤติปฏิบัติ เอาจริงเอาจัง ให้ได้หลุดพ้นเห็นประจักษ์กับใจของตัวเอง เป็นยังงใจที่กำลังถูกกดขี่บังคับอยู่เวลานี้ กับใจที่หลุดพ้นจากสิ่งกดขี่บังคับไปแล้วนี้ คุณค่าต่างกันอย่างไรบ้าง ให้เห็นประจักษ์ภายในใจนั้นแล ไม่เห็นที่ โหน สนฺทิกฺขุจฺจโก อยู่กับผู้ปฏิบัติที่นั่นแหละ

เอาละการแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควร